

Юнку Інна Іванівна, аспірант кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ, судовий експерт лабораторії почеркознавчих, трасологічних, балістичних досліджень, технічної експертизи документів та інших досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
ORCID ID: 0000-0002-0560-1329

ЩОДО ПРОБЛЕМ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИЗМОМ

REGARDING THE PROBLEMS THAT ARISE WHEN EXAMINING THE SCENE OF AN INCIDENT IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO TERRORISM

Анотація. У статті розглядаються рекомендації, які спрямовані на покращення проведення такої слідчої дії, як огляд місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом. Терористична діяльність організацій та угруповань надзвичайно зросла за останні роки, наводячи паніку та хаос серед населення. Саме тому розслідування тероризму та формування відповідної методики розслідування терористичних актів ставлять нові завдання перед криміналістикою.

Дослідження злочинів, пов'язаних з тероризмом, складний та тривалий процес. По-перше, при розслідуванні таких злочинів виникають певні труднощі в отриманні доказової бази. Це зумовлено тим, що слідчими під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій ігноруються поради та рекомендації спеціалістів, а також не проводиться дослідження судової практики при розслідуванні таких видів злочину. По-друге, у вивченні феномену тероризму спостерігається політична складова, ігнорування якої є науковою помилкою та призводить до недосконалості досліджень та суджень.

Для більш ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом слідчому необхідно чітко визначити тактику слідчих (розшукових) дій, особливо огляду місця події. Сліди злочину при терористичних актах важко знайти, тому слідчим використовуються сили і засоби слідчо-оперативних підрозділів і спеціалістів щодо виявлення та вилучення слідів злочину.

Слідча практика свідчить, що результативне розслідування терористичного акту, зокрема проведення огляду місця події, неможливе без залучення широкого кола спеціалістів – трасологів, балістів, криміналістів, кінологів, фахівців у галузі судової медицини, хіміків тощо. Крім того, необхідно чітко визначити хто перебував на місці вчинення терористичного акту, з метою подальшого допиту цих осіб. Відповісти на такі питання можуть лише спеціалісти, які проводять огляд місця події.

Робота спеціаліста під час огляду місця події надзвичайно складна. Для того щоб виявити сліди злочину на місці події, спеціалісту доводиться здійснити чимало дій для їх виявлення. Тому спеціаліст повинен мати не лише певні навички та знання, але й гарний зір, адже будь-який слід знайдений на місці події може допомогти слідчому в розкритті злочину.

Тому дана стаття розкриває поняття «спеціальні знання», «поняття сліду», визначає види слідів людини та зброї, які злочинці залишають на місці злочину при вчиненні терористичних

актів: особливості їх виявлення; а також проблемам, що виникають під час їх вилучення при огляді місця події.

На жаль в Україні не дуже багато уваги приділяється спеціалістам, зокрема в галузі тра-
сології та балістики, консультації та роз'яснення яких мають суттєве значення при розсліду-
ванні злочинів, пов'язаних з тероризмом.

Враховуючи що прогрес не стоїть на місці, наразі з'являються нові можливості та технології
виявлення слідів під час вчинення терористичних актів. Однак, спеціалісти в Україні не мають
теоретичних та практичних навичок використання нових пристроїв для вилучення слідів.

Дана стаття розкриває, які саме інновації використовуються в країнах Європи та які
необхідно застосовувати в Україні для покращення роботи спеціалістів, адже їх викорис-
тання не лише поліпшить роботу спеціалістів, а й допоможе слідчому у швидкому та ефек-
тивному розкритті злочину.

Ключові слова: спеціальні знання, сліди, огляд місця події, спеціаліст.

Abstract. The article discusses recommendations aimed at improving the conduct of
investigative actions, such as site inspections in the investigation of terrorism-related crimes.
Terrorist activities of organizations and groups have increased dramatically in recent years, causing
panic and chaos among the population. That is why the investigation of terrorism and the formation
of appropriate methods for investigating terrorist acts pose new challenges to criminology.

Investigating terrorism-related crimes is a complex and ongoing process. First, when
investigating such crimes, there are some difficulties in obtaining evidence. This is due to the fact
that investigators during the search (public) and covert investigative actions ignore the advice
and recommendations of specialists, as well as no study of judicial practice in the investigation of
such crimes. Secondly, there is a political component in the study of the phenomenon of terrorism,
the disregard of which is a scientific error and leads to imperfect research and judgment.

For a more effective investigation of terrorism-related crimes, the investigator needs to clearly
define the tactics of the investigative (search) actions, especially the scene inspection. Traces of
crime in terrorist acts are difficult to find, so investigators use the forces and means of investigative
units and specialists to detect and remove traces of crime.

Investigative practice shows that a successful investigation of a terrorist act, in particular
an inspection of the scene, is impossible without the involvement of a wide range of specialists –
trasologists, ballistics, forensic scientists, cynologists, forensic experts, chemists and more.
In addition, it is necessary to clearly identify who was at the scene of the terrorist act, with a view
to further interrogation of these persons. Such questions can be answered only by specialists who
inspect the scene.

The work of a specialist during the inspection of the scene is extremely difficult. In order to
identify traces of crime at the scene of the incident, the specialist has to perform a lot of actions to
identify them. Therefore, the specialist must have not only certain skills and knowledge, but also
good vision, because any trace found at the scene can help the investigator in solving the crime.

Therefore, this article reveals the concept of a trace, defines the types of traces of a person and
weapons that criminals leave at the crime scene: the features of their detection; as well as the problems
that arise during their removal when examining the scene of the incident and ways to overcome them.

Unfortunately, in Ukraine, not much attention is paid to specialists and forensic experts,
in particular in the field of trassology and ballistics, whose advice, explanations and conclusions are
essential in the investigation of crimes related to terrorism.

Take into account that innovative progress does not stand still, now there are new
opportunities and technologies for detecting traces during the commission of terrorist acts.
However, specialists and forensic experts in Ukraine do not have the theoretical and practical
skills to use new devices to get traces.

This article reveals what innovations are used in European countries and what should be
applied in Ukraine to improve the work of specialists and forensic experts, because their use will not

only improve the work of specialists and forensic experts, but also help the investigator in a quick and effective crime detection.

Key words: special knowledge, traces, inspection of the scene, specialist.

Постановка проблеми. Тероризм – найбільш важкий злочин міжнародного характеру. Міжнародна протиправність таких діянь закріплена в міжнародних договорах та кримінальному законодавстві України.

На даний час проблема розслідування тероризму є однією з найбільш важливих і складних у боротьбі зі злочинністю. Тому, розробка й удосконалення тактики слідчих дій головне завдання криміналістики. При розслідуванні таких злочинів важливе значення мають конкретні слідчі (розшукові) дії та їх послідовність. На початковому етапі розслідування тероризму найбільш необхідною дією є огляд місця події та вилучення спеціалістами необхідних слідів.

Проблема вилучення слідів під час огляду місця події, залишених як самою людиною так і утворених внаслідок застосування різного виду зброї, при розслідуванні терористичних актів на сьогодні одна з найбільш актуальних. Це пов'язано зокрема з тим, що ринок зброї став ліберальним, тож з'явилося більше можливостей для отримання зброї незаконним шляхом, а також створення нової зброї, яка раніше не використовувалась.

Особливу роль при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом відіграє участь спеціаліста. Як правило, саме виявлення слідів залишених самим злочинцем чи внаслідок застосування зброї, дає можливість швидкого розслідування терористичних злочинів, виявлення та покарання винних осіб.

Знайденні спеціалістами на місці вчинення злочину різного роду сліди, дають можливість подальшого проведення різного роду експертиз (трасологічних, балістичних, хімічних та інших), значення яких є надзвичайно важливим, адже висновки експертів є одним із вагомих доказів при розслідуванні злочинів.

Основним завданням трасологічної експертизи є визначення або ідентифікація родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами – відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо).

Трасологічна експертиза також встановлює факти, які належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворювальних об'єктів [1].

Натомість балістична експертиза призначається для вирішення широкого кола питань ідентифікаційного та не ідентифікаційного характеру, пов'язаних із дослідженням вогнепальної зброї, бойових припасів, слідів пострілу, які можуть бути виявлені на самій зброї чи елементах патронів, на пошкоджених перешкодах, потерпілому або особі, яка стріляла.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних тероризмом, трасологічна та балістична експертизи є не просто необхідними, а невід'ємними одна від одної. У більшості випадків при огляді місця події терористичних актів, залучається або спеціаліст у галузі трасології або спеціаліст у галузі балістики. На нашу думку це велика помилка.

У судово-балістичній експертизі на основі положень трасології проводиться ототожнення зброї за слідами на кулях і гільзах. Тому, одночасне залучення обох цих спеціалістів надасть більше можливостей для виявлення тих слідів, які слугуватимуть доказами для швидкого та ефективного розкриття злочину та покарання винних осіб [8, с. 402].

Спеціалісти, які оглядають місце події при терористичних актах, повинні володіти як знаннями в галузі трасології так і знаннями в галузі балістики, що покращить та підвищить ефективність розкриття злочинів та значення спеціалістів при огляді місця події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблем залучення спеціалістів присвятили свої праці такі вчені, як І. В. Гора, В. В. Ковальов, В. Н. Махов, І. В. Пиріг, М. Г. Щербаковський, В. О. Яремчук. Окремі аспекти досліджуваної проблеми отримали висвітлення у працях вітчизняних учених В. В. Бірюкова, В. С. Гуславського, М. Швеця, М. Целуйка, В. Хахановського, В. Буржинського та зарубіжних учених – А. Хохола, М. Свентека, Л. Родовіча, Й. Страуса, В. Порада, В. Бодзяка, Й. Войцікевіча та інших дослідників.

Мета статті полягає в розгляді проблемних питань, що виникають при роботі зі слідами, в ході проведення огляду місця події, а також пошуку шляхів їх вирішення.

Основними завданнями статті є:

- визначення поняття «спеціальні знання» та «сліди», видів слідів людини і зброї, які злочинці залишають на місці злочину при терористичних актах;
- з'ясування особливостей вилучення слідів при терористичних актах;
- виявлення проблем вилучення слідів та шляхів їх вирішення при огляді місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розслідуючи злочини, пов'язані з тероризмом, перш за все необхідне правильне планування та визначення послідовності проведення слідчих дій. При організації і плануванні розслідування, комплекс слідчих (розшукових) дій повинен проводитися одночасно з комплексом негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшуковими діями (спрямованими на встановлення особи терористів, їх затримання), а також конкретними заходами (надання допомоги потерпілим, запобігання новим актам тероризму). Ефективність початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом визначається насамперед результатом огляду місця події щодо

виявлення слідів злочину із залученням спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями.

Спеціальні знання в структурі сучасних знань можна розглядати як певну логічно організовану суму синтетичних знань, відповідним чином осмислену, впорядковану та органічно інтегровану в систему фахових знань зі спеціальності. Спеціальні знання, як відомо, не містять у собі знань у галузі права, хоча останні в багатьох випадках здобуваються у процесі професійної юридичної освіти.

У цьому найбільш правильною представляється позиція Т. В. Авер'янової про те, що «спеціальними є знання, отримані суб'єктом у процесі навчання і практичної діяльності в науці, техніці, мистецтві, ремеслі та засновані на знанні наукових розробок відповідних галузей знань, використовувані для вирішення питань, які виникають підчас розслідування і розгляду в суді конкретних справ».

Як свідчить практика при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом першочерговою слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події. У деяких невідкладних випадках, а саме можливості пошкодження або знищення слідів злочину, огляд місця події може проводитися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Нерідко саме оглядаючи місце події можна виявити обставини, що можуть свідчити про вчинення терористичного акту.

Огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, що є однією з найбільш поширених та вивчених. При цьому в рамках дослідження неможливо розглянути усі можливі варіанти огляду місця злочину, залежно від конкретних злочинів даної категорії і їх специфікації.

Основною метою огляду місця події є: вивчення обстановки місця події, для з'ясування характеру та обставин події; виявлення, збирання, фіксація та попереднє дослідження слідів та інших доказів; висування версій на основі отриманої інформації; отримання даних для організації слідчих (розшукових) дій [6, с. 68].

Типовими є такі способи вчинення злочинів терористичного характеру, як вибухи із застосування вибухових речовин і вибухових пристроїв, а також захоплення заручників. Багато науковців занижують значення огляду місця події, де використовуються вибухові пристрої і речовини та вважають їх малоінформативними. Однак, на наш погляд, ця позиція є помилковою, оскільки злочини, які пов'язані з тероризмом супроводжуються утворенням різного роду слідової інформації. Кожен злочин обов'язково на місці скоєння злочину залишає сліди, які можуть бути видимі і невидимі. Видимі – це ті, що можна сприйняти зором, а невидимі – це ті, для сприйняття яких необхідні спеціальні прилади.

Щодо визначення поняття слід, у криміналістиці існують суперечливі моменти. І. М. Якимов називав слідом відбиток предмета на будь-чому, що дозволяє судити про його форму або призначення. С. М. Потапов вважав, що слід – це відображення на матеріальних предметах ознак явищ, причинно пов'язаних

із розслідуваною подією. У сучасній науковій літературі слід – будь-яке матеріальне відображення ознак речей і процесу слідоутворення (явищ), що дозволяє судити про ці ознаки і використовувати їх відображення для ідентифікації та діагностики (Н. П. Майлис) [3, с. 102].

На нашу думку, слід – це будь-який результат матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок учинення злочину: зміни одного предмету на інший; поява чи зникнення тих чи інших об'єктів, порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, залишені злочинцем на місці події власні речі, зброя). При терористичних актах злочинці, як правило залишають чимало слідів, як своїх власних, так і утворених внаслідок використання зброї або вибухових пристроїв.

Оглядаючи сліди утворенні на місці події можна встановити:

- умови і механізми утворення слідів;
- групову належність слідів (клас, тип, вид);
- тотожність об'єкта, яким утворено слід (ідентифікувати об'єкт);
- обставини злочинної події (спосіб вчинення терористичного акту, які

знаряддя та зброя застосовувалася при вчиненні, кількість учасників подій, використання транспортних засобів, приблизний час скоєння злочину).

При огляді місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом слідчий повинен визначити послідовність дій, які як правило складається з такого: правильне визначення меж огляду; порядок пересування на місця події під час проведення огляду; вибір послідовності огляду; визначення способів просторового охоплення ділянок місця події, що підлягають огляду; визначити тактичні прийоми дослідження обстановки місця події та окремих елементів, оглядаючи помешкання та ділянки відкритої місцевості.

У тих випадках коли терористичний акт вчинений із застосування вибухових пристроїв, то огляд місця події розпочинається з залучення спеціалістів-вибухотехніків, на яких покладається завдання щодо локалізації та знешкодження таких пристроїв. Такі спеціалісти досліджують місце виявлення вибухових пристроїв, їх габарити та визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідки; вивчають конструкцію вибухового пристрою; забезпечують локалізацію вибухового пристрою; здійснюють оцінку та визначають ступінь існуючої небезпеки [4, с. 190].

Відшукуючи вибухові пристрої, спеціалісти-вибухотехніки повинні діяти дуже обережно, щоб не зруйнувати сліди з якими будуть працювати спеціалісти-криміналісти. Тобто, спеціалісти-вибухотехніки вирішують питання про подальшу можливість проведення роботи інших фахівців при огляді місця події та вилучення інших слідів злочину.

Якщо ситуація вимагає евакуації з місця події потерпілих від вибуху в таких випадках керівник слідчо-оперативної групи фіксує дані евакуйованих осіб,

а також попереджає медичних працівників про необхідність збереження всіх осколків і фрагментів вибухових пристроїв. Якщо на місці події є завали, тоді в екстреному порядку організуються пошуково-рятувальні роботи.

Після знешкодження вибухових пристроїв та евакуації людей з місця події слідчий переходить до використання методів огляду місця події за повнотою дослідження. Спочатку здійснюється суцільний огляд, який полягає в дослідженні всієї території місця події не минаючи жодного об'єкта. Проблема такого методу огляду полягає в тому, що при терористичних актах, особливо з використанням вибухових пристроїв, спеціалістам доводиться оглядати великі ділянки та об'єкти, які на них розташовані. Для більш швидкого дослідження великої місцевості та великогабаритних об'єктів необхідно залучати цілі групи спеціалістів.

При вибірковому огляді місця події оглядаються найбільш важливі фрагменти обстановки місця події, як правило, місця розташування слідів злочину. Зокрема вилучаються деталі та осколки вибухових пристроїв, сліди вибухових речовин, описуються пошкодження і встановлюється заподіяний матеріальний збиток, вилучається одяг постраждалих, зіпсований вибухом. Сліди самих терористів виявляють дуже рідко.

Детальний огляд місця події має свої особливості. Якщо відбувся вибух, вчинений у приміщенні, то огляд здійснюється двома групами, одна група працює у приміщенні, інша – поза ним. Оглядаючи приміщення, у якому відбувся вибух, дослідженню підлягають ушкоджені вибухом предмети: двері, стіни, вікна, меблі. У таких предметах можуть бути виявлені осколки вибухових пристроїв та речовин. Слідами взаємодії зброї, боєприпасів з предметами матеріального середовища є пробоїни, вм'ятини, зруйновані предмети (скляні, керамічні). Якщо вибух відбувся на місцевості, то оглядається не лише центр вибуху, а й споруди, транспортні засоби та інші предмети, які перебувають на ній. У разі виявлення вибуху на місцевості з місця події відбирають ґрунт із вирви в загальній кількості не менше 1 кг.

Іншим типовим способом вчинення злочинів терористичного характеру є захоплення заручників. У даному випадку на першому плані при огляді місця події виступають не сліди ураження (як у випадку використання вибухових речовин), а сліди присутності терористів, що захопили заручників. У таких випадках огляд повинен проводитися, як на об'єкті утримання заручників, так і зовні.

Зовні від об'єкту, в межах території де розташований об'єкт, можуть бути виявлені різного роду сліди, зокрема:

- сліди стоянки транспортних засобів на прилеглий до об'єкта території: сліди шин, машинного масла, сліди гальмування;
- сліди використання зброї для проникнення на об'єкт – гільзи, кулі, сліди пострілів. Знайдені на місці події кулі (картечі, дроби) рекомендується окреслити

крейдою на відстані 3–5 см від країв ушкодження і сфотографувати уражену ділянку об'єкту. Вилучаючи з довкілля кулі, зі стіни чи ґрунту, перед відділенням шару штукатурки (землі, цегли) дерев'яним щупом необхідно визначити напрям і глибину пробоїн.

Після виявлення кулі (снаряду) вона детально оглядається. При цьому відзначають її форму, наявність та колір металу оболонки, довжину і діаметр, сліди кріплення її в гільзі, маркувальні позначення або спеціальне забарвлення, сліди полів нарізів, їх кількість, напрям нахилу, а також забруднень (кіптяви, мастила, крові та ін.), у тому числі індивідуальні ознаки, характерні для даного снаряду, наявність і характер деформації;

– сліди спостереження терористів за об'єктом: недопалки сигарет, відбитки пальців, сліди тривалого знаходження на одному місця, прим'ятий ґрунт чи трава;

– сліди відходу терористів: забуті в поспіху речі, сліди взуття, рук, потожирові сліди. При виявленні слідів взуття в першу чергу необхідно встановити їхній зв'язок з подією злочину, тому що не всі з них можуть належати злочинцям. При огляді слідів взуття звертається увага на давнину слідів, їх взаєморозташування і розташування щодо предметів, обстановки місця події і на інші обставини, встановлені в ході огляду місця події. Сліди взуття фотографуються і описуються у протоколі огляду місця події. Для фіксації слідів взуття застосовують також копіювання поверхневих слідів на дактилоскопічну плівку та виготовлення зліпків з об'ємних слідів [5, с. 156].

Всередині об'єкта можуть бути виявлені такі сліди:

– сліди перебування злочинців – місця їх розташування, життєдіяльності, місця зв'язування та утримання заручників, сліди залишені самими терористами, а саме: сліди рук залишених на будь-яких предметах, яких торкався злочинець; сліди ніг (босих, взутих у панчохи, носки, сліди взяття) за допомогою яких можна визначити в якому напрямку рухались злочинці, сліди одягу, рукавичок.

Зазвичай рекомендується сліди рук вилучати з предметами або їх частинами, на яких вони виявлені. Тому з місця події вилучають, як правило невеликі предмети зі слідами рук. Громіздкі речі, що не мають великої цінності, можуть бути розібрані, їх частини зі слідами рук вилучаються або з них робляться вирізки;

– сліди діяльності терористів: сліди використання вогнепальної та холодної зброї, сліди крові терористів, волосся, сліди що свідчать про насильницькі дії злочинців по відношенню до потерпілих (кайданки, мотузки, інші предмети, які використовувалися злочинцями для катування).

У разі залишення знаряддя вчинення злочину (зброї, боєприпасів, приладдя (шомпол, протирку, кобуру), патронів з осічкою, гільз, дробів, пижів, прокладок,

незгорілого порошку, слідів кіптяви), документів та різних предметів, слідчий складає схему, де відображує місце виявлення розташованого об'єкта [7, с. 221].

Виявлена на місці події вогнепальна зброя локалізується та фіксується в протоколі і на плані місця події, по відношенню до постійних орієнтирів з точністю до одного сантиметра. Беруть зброю в рукавичках двома руками, впевненим рухом, не допускаючи випадкового пострілу або падіння, так, щоб не знищити слідів, які можуть на ній бути. Крім того, рекомендується сфотографувати зброю за правилами вузлової і детальної фотозйомки, з використанням масштабної лінійки.

Виявлені на місці події сліди крові фіксуються шляхом їхнього опису в протоколі огляду місця події, застосовується фотографування або відеозапис сліду, виготовляється схематичний малюнок. При фотографуванні слідів крові застосовують оглядову, вузлову й детальну фотозйомку. Сліди на темних поверхнях можна позначати крейдою, обводячи контури плям крові. При детальній зйомці слідів повинні фіксуватися ознаки, що мають криміналістичне значення: контури плям, їхня форма, особливо плям від бризків. Якщо в слідах крові відобразилися сліди рук, взуття, одягу, то фотографування проводиться за правилами зйомки цих слідів.

Найчастіше при огляді місця події терористичних актів доводиться здійснювати огляд трупа. Його проводить судово-медичний експерт. За участю такого експерта можна вилучити сліди крові (плями, мазки, згустки) на тілі вбитого та на предметах навколишнього середовища. Сліди крові виявлені на трупі можуть належати як самому вбитому так і вбивці. Крім того, якщо між вбивцею та потерпілим відбувалася сутичка, то на тілі трупа можуть залишитися біологічні сліди вбивці (епітелій, волосся) або шматки одягу, що значно поліпшить здійснення розшуку вбивці.

Судячи з положення трупа та характеру слідів крові, спеціаліст може визначити механізм та обставини вчинення злочину. Також на одязі та тілі загиблого можуть знаходитися металеві осколки залишені від вибуху чи застосування зброї. Особливо обережно беруть зброю, що знаходиться в руці трупа. При його вилученні необхідно перш за все утримувати зведений курок або відкритий затвор.

Надзвичайно важливим доказом при огляді місця події є особисті документи терористів – це рукописні записки, карти, креслення, рації, за допомогою яких злочинці вели переговори.

У випадках злочинів, пов'язаних з пропагандою тероризму особливу увагу необхідно приділити оргтехніці (інформаційним слідам). Необхідно оглянути комп'ютери, диски, дискети та з'ясувати чи є на даних носіях інформація, що свідчить про активну пропаганду ідей тероризму. Також, фіксуються електронні адреси повідомлень, відправлених по електронній пошті. Необхідно

звернути увагу чи проводилась масова або індивідуальна розсилка матеріалу агітаційного характеру, чи видалялася інформація з електронних носіїв, які зміни в них залишилися. При цьому велику роль відіграє спеціаліст у сфері програмування і роботи з комп'ютером, який може допомогти ефективніше організувати обшук.

На заключній стадії огляду слідчий за участю спеціаліста проводить:

– упакування предметів, слідів та їх копій вилучених під час огляду місця події;

– складає протокол огляду місця події з додатками (плани, схеми);

– оформляє фототаблиці та відеозапис;

– проводить діагностику матеріальних об'єктів;

– проводить ситуаційний аналіз усієї обстановки місця події в динаміці.

Проте на практиці вилучення слідів, які мають істотне значення для розслідування терористичних злочинів, має ряд проблем, зокрема:

1) якість вилучених слідів. Це чистота розхідних і пакувальних матеріалів, інструментів і розчинів, за допомогою яких проводиться вилучення слідів, а також суворе дотримання спеціальних вимог і правил учасниками слідчих дій (при роботі зі слідами), виступають тими чинниками, які суттєво впливають на збереження сліду в тому вигляді, у якому він був виявлений. Подолати дану проблему можливо шляхом забезпечення якісним та новим обладнанням спеціалістів для можливого вилучення більш точних та непошкоджених слідів;

2) недостатня теоретична підготовка спеціалістів (які залучаються до проведення огляду місця події) та відсутності в них необхідних практичних навичок. У ході огляду місця події слідчий розраховує на активну допомогу спеціаліста, у вигляді: застосування необхідних науково-технічних засобів; виявлення й вилучення об'єктів; фіксації ходу та результатів огляду за допомогою технічних засобів; надання пояснень та роз'яснень слідчому, щодо особливостей і певних властивостей об'єктів (що оглядаються); проведення за допомогою спеціальних засобів попередніх експрес-досліджень; правильного опису виявлених предметів і слідів; консультації щодо правил поводження з ними, пакування й подальшого зберігання; проведення вимірювань; складання планів, креслень тощо.

Вирішення всіх цих завдань покладається на спеціалістів, професійна підготовка яких потребує використання нових форматів, технологій і можливостей. Подолати дану проблему можливо шляхом більш поглибленого вивчення експертами теорії вилучення слідів та застосування її на практиці, проводити зустрічі та семінари на яких досвідчені спеціалісти могли б поділитися своїм досвідом з молодими фахівцями [9];

3) невикористання інноваційних технологій, які використовуються за кордоном. Наприклад, для швидкого виявлення слідів крові людини розроблені та широко використовуються в провідних лабораторіях Європи та США

спеціальні експрес-тести SeratecHemDirect. Тест заснований на імунохімічній реакції гемоглобіну людини, характеризується високою чутливістю та специфічністю. Завдяки високій специфічності тесту, при отриманні позитивного результату, можна з високою ймовірністю припустити походження крові саме від людини. Також, трасологічні лабораторії сусідніх держав користуються розширеними базами даних підшов взуття, розробленими спеціалізованими зовнішніми компаніями, зокрема трасологічні бази даних, такі як SICAR 6 (розроблена компанією Foster&Freeman), чеська Trasis і MRT (Малопольський трасологічний реєстр), які на даний час використовуються в Польщі.

Висновки. На підставі проведеного аналізу проблемних питань, із метою підвищення якості вилучення слідів у ході огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом, на нашу думку, необхідно врахувати в роботі слідчих підрозділів та спеціалістів, таке:

– вирішити проблему недостатньої теоретичної підготовки спеціалістів і відсутності в них необхідних практичних навичок, шляхом організації систематичних занять із запрошенням досвідчених спеціалістів, забезпечити необхідною літературою (посібниками, довідниками, науково-методичними рекомендаціями, інформаційними листами тощо);

– вирішити проблему забезпечення спеціалістів якісним та новим обладнанням, з використанням інноваційних технологій, які використовуються в країнах Європи та США.

Запропоновані підходи до вдосконалення організації професійної підготовки спеціалістів, на наш погляд, сприятимуть підвищенню якості виявлення й вилучення слідової інформації, що безумовно сприятиме отриманню позитивних результатів на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Перелік використаних джерел:

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
2. Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / В. В. Коваленко, О. М. Джужа, Д. Й. Нікофорчук, В. М. Комарницький та ін. Київ : Видавничий дім «Скіф», 2013. 584 с.
3. Криминалистическое учение о следах : учеб. И. Ф. Крылов. Ленинград, 1976. 225 с.
4. Лазебний А. М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 2. С. 187–193.
5. Застосування фото та відео зйомки при проведенні огляду місця події : метод. посіб. ДНДЕКЦ. Київ, 2006. 354 с.
6. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : навч. посіб. / П. В. Коляди. Київ, 2005. 124 с.
7. Огляд місця події / Е. А. Розумов, Н. П. Молибога. Київ, 1994. 254 с.
8. Зброя та сліди її застосування : навч. посіб. / В. А. Ручкін. Юрлітінформ, 2003. 542 с.
9. Яремчук В. О. Проблеми залучення спеціалістів до проведення огляду місця події (організація і тактика). *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 2.

References:

1. Ministry of Justice of Ukraine. (1998). Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen vid 08.10.1998 № 53/5 [On the approval of the Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies from 08.10.1998 № 53/5]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> [In Ukrainian].
2. Kovalenko, V. V., Dzhuzha, O. M., Nykoforchuk, D. Y., Komarnytskyi, V. M. (2013). *Borotba z terroryzmom: navch. posib.* [Combating terrorism: a training manual]. Kyiv: Vydachnychiy dim "Skif". 584 s. [In Ukrainian].
3. Krylov, Y. F. (1976). *Krymynalystycheskoe uchenye o sledakh: ucheb.* [Forensic doctrine of traces: textbook]. Leningrad. 225 s.
4. Lazebnyi, A. M. (2014). *Zaluchennia spetsialista dlia provedennia okremykh slidchykh rozshukovykh dii* [Recruitment of a specialist to carry out a wide range of trace noise activities]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*. № 2. S. 187–193. [In Ukrainian].
5. DNDEKTs. (2006). *Zastosuvannia foto ta video ziomky pry provedenni ohliadu mistsia podii: metod. posib.* [Photos and videos taken during the inspection of the place: a methodological guide]. Kyiv. 354 s. [In Ukrainian].
6. Koliada P. V. (2005). *Ohliad mistsia podii pry rozsliduvanni okremykh vydiv zlochyniv: navch. posib.* [A look at the scene when investigating various types of malignancies: a basic guide]. Kyiv. 124 s. [In Ukrainian].
7. Rozumov, E. A., Molyboha, N. P. (1994). *Ohliad mistsia podii* [Look around the place below]. Kyiv. 254 s. [In Ukrainian].
8. Ruchkin, V. A. (2003). *Zbroia ta slidy yii zastosuvannia: navch. posib.* [Weapons and traces of their use: a study guide]. Yurlytynform. 542 s. [In Ukrainian].
9. Yaremchuk, V. O. (2015). *Problemy zaluchennia spetsialistiv do provedennia ohliadu mistsia podii (orhanizatsiia i taktyka)* [Problems of involving specialists in the inspection of the scene of the event (organization and tactics)]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. № 2. [In Ukrainian].

